

Středověké dějiny a stavební vývoj kostela sv. Víta v Jemnici

Zuzana Křenková

Ústav chemické technologie restaurování památek
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

KLÍČOVÁ SLOVA | františkáni observanti – klášter – Jemnice – pozdní gotika – páni z Lichtenburka
KEY WORDS | Franciscan observant friars – monastery – Jemnice – late Gothic – Lords of Lichenburk

MEDIEVAL HISTORY AND CONSTRUCTION DEVELOPMENT OF ST. VITUS' CHURCH IN JEMNICE

The monastery of Franciscan observant friars in Jemnice was founded in 1455 by the Lords of Lichtenburk. Only St. Vitus' Church has been preserved out of the medieval convent up to the present. Its constructions give evidence of the gradual development of the structure. A tiny single-nave sacral building, which the friars took over in the times of the foundation of the church, was enlarged at the end of 15th century in several building stages by adding a new presbytery and four side chapels to the nave. The simple structure with rather conservative forms was enhanced with elaborate mural paintings which defined its appearance in the interior at the end of the Middle Ages. At the same time, the monastery was founded together with the church. Not much can be found about the layout of the buildings situated north of the church. The presented text draws on and puts into context the results of a wide range of humanistic and natural scientific research, which create basis for the reconstruction of historical events and construction development of the medieval monastery complex.

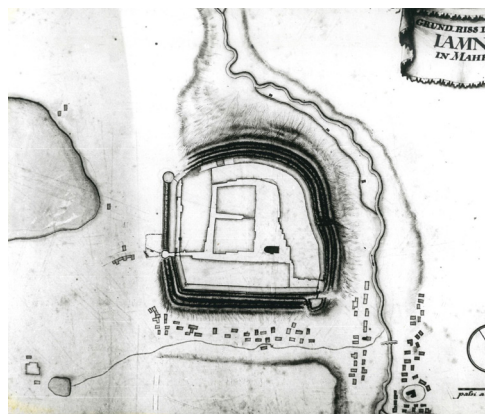

Obr. 1 Pohled na kostel z jihozápadu, počátek 20. století. Foto: Národní archiv (dále NA) Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2950

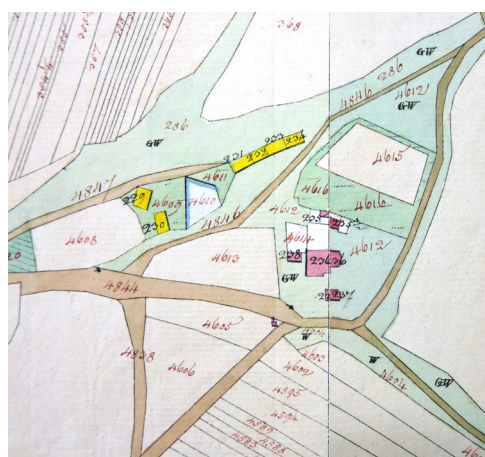
Na rozdíl od jiných královských měst scházela v jihomoravské Jemnici v předhusitské době jakákoliv mendikantská komunita. Až po polovině 15. století zde byl v reakci na misií italského kazatele Jana Kapistrána založen klášter františkánů observantů. Pozůstatkem tohoto pozdně středověkého konventu je kostel sv. Víta, situovaný severovýchodně od historického jádra města, na návrší při kopci Javor. Chrám je orientovanou stavbou nepravidelné dispozice, která je složena z lehce obdélné lodi a z asymetricky připojeného presbytáře o trojbokém závěru. Průčelí kostela pokrývají zbytky omítek, které ve všech částech odhalují lomové zdivo středověké stavby. Odhalené konstrukce informují o stavebních fázích budování chrámu a kuse i o podobě zaniklých klášterních traktů, které tvořily nevelký stavební komplex františkánské komunity. Výzkum dějin a stavebního vývoje kostela sv. Víta v Jemnici byl dlouhodobou záležitostí. Vznikal v rámci disertační práce věnující se pozdně středověké architektuře klášterů františkánů observantů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Horní Lužici. Základem rešerše byla metodika stavebněhistorického průzkumu obsahující tradičně detailní terénní průzkum stavby a archivní výzkum dokladů jejího vývoje. Analýza nejstarších dějin konventu pracovala s narativními prameny (pozdně středověkou řádovou kronikou) i listinným materiálem. Pro mladší dějiny bylo nutné obrátit pozornost do nezpracovaných archivních fondů jemnického děkanství a také do soukromých fondů, v nichž byly některé cenné archíválie nalezeny téměř detektivním způsobem. Podstatnou součástí výzkumu byla i možnost zkoumat stavbu v kontextu obdobných objektů v české provincii a sousedních středoevropských lokalitách, která přinesla mj. ikonografické a časové zařazení fragmentů nástěnné výmalby interiéru. Bez detailní znalosti prostředí, ve kterém a pro které stavba vznikala, a znalosti analogických případů z české provincie a okolních zemí, by některé problémy výzkumu byly jen obtížně řešitelné.

V době předcházející rešerši a těsně po ní následující byl exteriér a interiéru kostela restaurován a byly zde provedeny nejrůznější průzkumy, jejichž závěry bylo nutné v práci zohlednit. Rešerše stavebního vývoje kostela sv. Víta in situ byla podpořena tím, že byla velká část jeho zdiva odhalena. V průběhu průzkumu bylo možné vyhodnotit též restaurátorské sondy vznikající jako podklad restaurátorských prací v interiéru chrámu. Zpřehlednily stratigrafii souvrství interiérových omítek a nástěnných maleb a pomohly datovat některé detaily stavebního vývoje. K historii kostela měly přinést další informace i archeologický výzkum v lodi a přírodovědné průzkumy. Dendrochronologická analýza dřevěných konstrukcí vyloučila u stávajících konstrukcí středověké stáří s naprosto průkaznými výsledky, závěry dalších průzkumů a jejich revizí se však rozcházely (geofyzikální průzkum 1993, 2012; archeologický průzkum 1995, 2005). Bylo proto nutné je kriticky zhodnotit ve vazbě na ostatní získané informace.

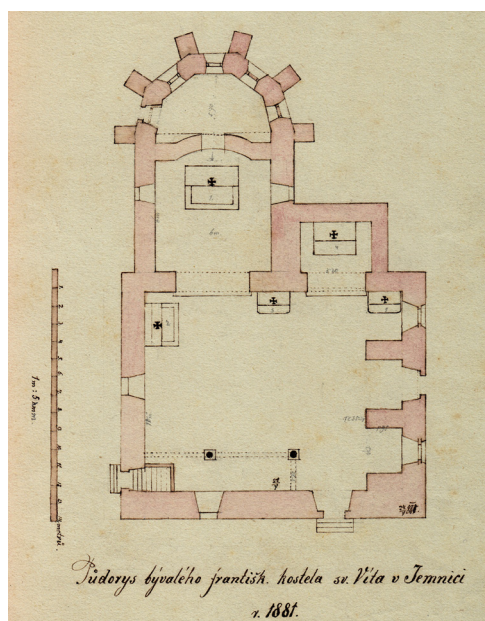
Předložená studie představuje jednu z možností, jak pojmout roztržštěné výsledky průzkumů a rekonstruovat na jejich základě dějiny a vývoj středověké stavby. Málokdy máme k dispozici tolik různorodých výsledků, v nichž si některé mohou také navzájem odporovat. Jak ukázal i výzkum jemnického klášterního kostela, dílčí výsledky mohou být na stavbu aplikovány mylně a na jejich základě mohou vzniknout zavádějící

Obr. 2 Plán opevnění Jemnice, 1700. Foto: Novotná, Dana – Staňková, Eva: Městské vodovody. In: Trška, Jiří (red.): Dějiny Jemnice. Jemnice 2010, s. 596.

Obr. 3 Výřez z mapy stabilního katastru s půdorysem kostela, 1824. Foto: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru zeměměřičského úřadu

Obr. 4 Půdorys kostela sv. Víta, 1881. Foto: NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2950

hypotézy, které mohou mít fatální dopad při restaurování památky. Před definitivním zhodnocením je tedy nutné zvážit relevanci všech informací a pokusit se utvořit z nich komplexní obraz dějin objektu. Tento celistvý pohled pak může být zpětně východiskem pro opětovné zhodnocení závěrů jednotlivých průzkumů i pro vlastní obnovu památky.

DĚJINY KONVENTU

Fundace observantského konventu v Jemnici je popsána v listině olomouckého biskupa Bohuše ze Zvole vystavené v září roku 1455 v Brně.¹ Na žádost jemnických zástavních pánů, bratří Alberta, Hynka a Štěpána z Lichtenburka a Bítova a se souhlasem jemnického faráře Jana z Račic biskup potvrdil předání pahorku s kaplí sv. Víta řádu za účelem zřízení kláštera. Kaple a pozemek byly předány do rukou Gabriela z Verony, který se zavázal, že tím nebudou poškozena práva jemnického farního kostela.² Místo Gabriel oficiálně převzal v říjnu téhož roku. Jak upozorňuje pozdně středověká řádová kronika, kromě pánů z Lichtenburka se o fundaci zasadil Petr z Jemnice, pozdější znojemský měšťan.³ Novodobá tradice kladla fundaci konventu do souvislosti s přímým působením Jana Kapistrána v Jemnici.⁴ Na jeho přítomnost měla trvale upomínat lípa, kterou

Obr. 5 Jihovýchodní kaple kostela, počátek 20. století. Foto: NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), inv. č. 2950

Obr. 6 Presbytář kostela, počátek 20. století. Foto: NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2950

1 | Národní archiv Praha (dále NA Praha), Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), listina inv. č. 29.

2 | Fundace je také popsána v Sannigově kronice, zmiňování jsou ale jen Hynek a Štěpán z Lichtenburka. NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kniha 20, Sannig, Bernard: *Chronica de origine et constitutione provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci Reformatorem et eiusdem conventuum* (1678), f. 62. Také viz NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), karton 172, inv. č. 2946; Greiderer, Virgilius: *Germania Franciscana, Seu Chronicon Geographo-Historicum Ordinis S. P. Francisci In Germania*. Oeniponte 1777, s. 682. Gonzaga nezmiňuje šlechtickou účast na fundaci a uvádí, že byl klášter zasvěcen sv. Vítu a Modestu. Gonzaga, Francesco: *De origine seraphicae religionis Franciscanae e jusque progressibus, de regularis observantiae institutione, forma administrationis ac legibus, admirabilique eius propagatione*. Romae 1587, s. 459. Hruďička připsuje výstavbu konventu městu. Hruďička, Alois: *Topografie diecése Brněnské*. Brno 1908, s. 303.

3 | Knihovna Národního muzea v Praze, sbírka rukopisů, sign. VIII F, *Chronica Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Bohemiae*, f. 63.

4 | Horkey, Joseph Edmund: *Die Stadt Jämnitz in Mähren*. In: Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst 2, 1821, č. 43, s. 170; Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren. III. Band, Znamer Kreis*. Brünn 1837, s. 273; Wolny, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, II. Abteilung*. Brünn 1860, s. 301; Kukla, Jan: *Dějiny klášterů sv. Otce Františka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Krnov 1889, s. 95; Gartner, Jan: *Klášter v Jemnici*. Jemnice 1939, s. 7.

Obr. 7 Východní průčelí kostela, pohled z jihovýchodu, 2009. Foto: autorka

měl zasadit, či pod ním měl kázat, a také tzv. kapistránská studna při klášteře. Fiktivní spojování místa s řádovým světcem je známé i u jiných konventů, častěji ovšem z barokní historiografie. Barokní kronikáři ale o působení Kapistrána v Jemnici mlčí.^{5]}

Díky výhodné poloze byl konvent místem několika provinčních kapitul. První, na něj byl zvolen do úřadu vikáře Bonaventura z Bavor, se zde konala v roce 1462. Konvent musel být v této době již zčásti stavebně dokončen. Další kapituly následovaly v letech 1475, 1496 a 1528.^{6]}

Na počátku česko-uherských válek v roce 1468 se okolí Jemnice stalo dějištěm pustošivých vojenských akcí. Ačkoli se o poškození města uherskými vojsky krále Matyáše nedochovaly žádné zprávy, bývá toto období spojováno s destrukcí konventu a jeho následnou obnovou a rozšířením za přispění majitele panství Půty z Lichtenburka.^{7]} Předpokládané poničení konventu na počátku války je možné pro absenci pramenů i stop na samotné stavbě považovat pouze za hypotetické. Naopak spojení razantní přestavby kostela s iniciativou zástavního pána Jemnice Půtou je velmi pravděpodobné. Půta, který se správy rodových statků ujal spolu s bratrem Zdeňkem kolem roku 1475, stál v úzkém vztahu k observantskému konventu.^{8]} Na konci osmdesátých let byl v kontaktu s protikařířským kazatelem Janem Vodňanským, který v jemnickém klášteře pobýval a šlechtici adresoval jeden ze svých spisů.^{9]} O přímé podpoře konventu jsme zpraveni z pozdějšího sporu majitele panství Václava z Ludanic s mnichy. Bratři v roce 1510 požadovali, aby Václav z jemnic-

5 | Gonzaga, F.: *De origine seraphicae*, s. 459; Wrbczansky, Severinus: *Nucleus Minoriticus, Seu Vera, & Sincera Relatio Originis, & Progressus Provinciae Bohemiae, Conventuum, et Residentiarum, Fratrum, & Sororum Sancti-Monialium, Ordin. Minor. S. P. Francisci Strict. Observ. Reform.* Pragae 1746, s. 68; Greiderer, V.: *Germania Franciscana*, s. 682; NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), kniha 20, Sannig, Bernard: *Chronica de origine et constitutione provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci Reformatorem et eiusdem conventuum* (1678), f. 62.

6 | Knihovna Národního muzea v Praze, sbírka rukopisů, sign. VIII F, *Chronica Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Bohemiae*, f. 119, 177, 303, 309. Výčet v Jemnici konaných řádových kapitul se objevuje s chybnými daty u Gonzagy. Gonzaga, F.: *De origine seraphicae*, s. 459. Na Gonzagův omyl upozorňuje Greiderer a přidává další data konaných kapitul. Greiderer, V.: *Germania Franciscana*, s. 682.

7 | Horkey, J. E.: *Die Stadt Jamnitz in Mähren*. In: Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst 2, 1821, č. 44–45, s. 173. O destrukci konventu a následné znovuvýstavbě v roce 1468 píše Gartner. Gartner, J.: *Kláster*, s. 8. Údaj převzala následně i řada současných badatelů. Archiv MěÚ Jemnice, Eliáš, Jan: *Jemnice, kostel sv. Víta, stavebně historický průzkum*, Brno 1989, s. 42–43. O pravdivosti tohoto tvrzení pochyboval už Chaloupka. Chaloupka, Gracián: *Jemnice do počátku 16. století*. In: Vlastivědný věstník moravský VII, 1952, s. 99. S pochybami údaj uvádí také Plaček a Vařeka. Vařeka, Marek – Plaček, Miroslav: *Středověké dějiny města*. In: Tríska, Jiří (red.): *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 82sq. Čirou spekulací je údaj Hosáka, že byl klášter opuštěn roku 1458, i Ambroze, který poničení a obnovu kláštera bez odkazu na prameny datuje do roku 1485. Hosák, Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské*. Praha 1938, s. 162; Archiv MěÚ Jemnice, Ambroz, Miroslav: *Projekt záchrany kostela sv. Víta v Jemnici, Stavebně historický průzkum*, 2006, s. 5.

8 | Vařeka, M. – Plaček, M.: *Středověké dějiny*, s. 102. Půtovi bývá někdy mylně připisována samotná fundace kláštera. Gartner, J.: *Kláster*, s. 7.

9 | Gartner, J.: *Kláster*, s. 9; Truhlář, Josef: *O životě a spisech známých i domnělých bosáka Jana Vodňanského*. In: Časopis muzea království českého LVIII, 1884, s. 524–547.

Obr. 8 Západní průčelí kostela, pohled z jihozápadu, 2009. Foto: autorka

kého panství poslal dva muže na výpomoc klášteru, jak to bylo určeno listinou vydanou v minulosti Půtou.¹⁰¹ Václav měl zaplatit 83 zlatých a pro příště účast poddaných na pracích zajistit dle starých smluv.

Lze předpokládat, že investice do rodové fundace proběhla za života Půty a Zdeňka z Lichtenburka.¹¹¹ Zdeněk Půtu patrně přežil a zemřel někdy v letech 1495 nebo 1496. Obnovený a rozšířený konventní chrám si Půta zvolil za místo svého posledního odpočinku. Nestalo se tak však roku 1492, jak bývá obvykle uváděno, ale někdy mezi 19. prosincem 1494, kdy byl ještě prokazatelně naživu, a 1. červnem 1496, kdy byl již mrtev.¹²¹ Půtův hrob v konventním chrámu kryla náročně provedená deska z různového mramoru s figurou patrona kostela sv. Víta. Kromě něj si konventní chrám v této době zvolili pro své pohřby také členové rytířské rodiny Koňasů z Vydří. Jejich náhrobky s již nečitelnými texty tu ještě koncem 16. století shlédli Bartoloměj Paprocký.¹³¹ Rytířský rod patřil nepochybně vedle dvou generací Lichtenburků k dobrodincům kláštera.

Jemnický klášter se těšil nejen šlechtické přízni, nýbrž i podpoře měšťanů. Roku 1494 věnoval bratřím pět měřic máku ročně rytíř Václav z Maříže, rok nato složila ve prospěch kláštera pět kop grošů Markéta, vdova po jihlavském rychtáři Prokopovi z Pilgramů. Roku 1519 konvent obdaroval moravskobudějovický občan Blažej polovinou svého jemnického dědictví – čtrnácti kopami grošů. Roku 1528 darovala měšťanka Dorota, vdova po Janu Mackovi, pět zlatých.¹⁴¹ Dne 25. června 1538 potvrdil kvardián kláštera Reinhart převzetí dvou tkaných závěsů z pozůstalosti Margarethy Fischerové z Jihlavy a jednoho závěsu od Wolfganga Lebzeltera.¹⁵¹

Z doby, kdy se město dostalo do rukou nekatolické šlechty, máme o klášteru jen málo zpráv, stejně tak jsme špatně informováni o samotném zániku konventu. Víme, že luteránstvím byli zasaženi i sami jemničtí bratři. Roku 1523 vyzval provinční ministr kustoda provincie Michaela z Korutan,

Obr. 9 Jižní průčelí presbytáře a východní kaple, pohled z jihovýchodu, 2009. Foto: autorka

Obr. 10 Západní průčelí kostela, hlavní vstup s lomeným oknem, 2009. Foto: autorka

10 | MZA Brno, A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 736, f. 148r; Vařeka, M. – Plaček, M.: *Středověké dějiny*, s. 95.

11 | Vařeka, M. – Plaček, M.: *Středověké dějiny*, s. 91.

12 | Datum vychází z chybného čtení poškozeného nápisu na Půtově náhrobku. Na to, že se datace neslučuje s písemnými prameny, upozornili Vařeka a Plaček. Vařeka, M. – Plaček, M.: *Středověké dějiny*, s. 91. Podrobně viz Křenková, Zuzana – Říhová, Vladislava: *Náhrobní monument Půty z Lichtenburku v Jemnici a jeho reflexe v pramenech*. In: *Vlastivědný věstník moravský LXVI*, 2014, s. 238–245.

13 | Paprocký z Hlohov, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného markrabství moravského*. Olomouc 1593, s. 293.

14 | Wolny, G.: *Kirchliche Topographie*, s. 301; Gartner, J.: *Klášter*, s. 8; Soukromý archiv, *Kirchliche Monographie von Jannitz von Josef Wessely*, Auspitz 1890.

15 | Chlumecký, Peter Ritter v.: *Die Regesten oder die chronologischen Verzeichnisse der Urkunden in den Archiven zu Iglau, Trebitsch, Triesch, Gross-Bitesch, Gross-Meseritsch und Pirnitz*. Brünn 1856, s. 54.

Obr. 11 Východní průčelí kostela, pohled ze severovýchodu, 2009. Foto: autorka

aby zakročil proti bratřím Benediktovi z Plzně a Bernardovi z Radenberka, kteří se potulovali v okolí Jemnice a šířili Lutherovy myšlenky. Měl je zajmout a uvěznit v jemnickém klášteře, což se mu však nepodařilo.¹⁶

V roce 1529 se Jemnice dostala do držby Jindřicha Meziříčského z Lomnice. Město bylo v této době obýváno převážně nekatolíky – stoupenci luterského vyznání, utrakvisty a židy, kteří zde žili spolu s katolickou menšinou bez větších konfliktů. Jemnický pán, příslušník německé reformní církve, bývá hodnocen jako nábožensky tolerantní.¹⁷ Proto může překvapit zmínka o zákazu ranních kázání v kostele františkánů, který měl vydat. Bratři si na zákaz zřejmě stěžovali u Ferdinanda I., který Meziříčského nařízení odmítl a ujistil je svou podporou.¹⁸

Z dochovaných písemností je známo, že klášter disponoval vodním pramenem. Roku 1541 Jindřich Meziříčský zasahoval do sporu o haltýř u kláštera.¹⁹ Podle Jindřichovy listiny měla bratrům vznikat blíže neurčená škoda, k jejímuž vyšetření byl vyslán panský úředník. O vodní zdroj a klášterní haltýř se jednalo znovu v roce 1546.²⁰ Tehdy provinční kapitula řádu udělila městu Jemnici povolení vést pro bratry nepotřebnou vodu od kláštera do města. Podmínkou ovšem bylo, že bude voda zachytávána mimo klášterní zahradu. K tomuto účelu se měla znovu vystavět jakási věž. Navíc mělo město mnichům každý rok dát kopy kaprů. Kdyby byl klášter opuštěn, tak bylo bratrům, kteří by do Jemnice přišli, povinnou

16 | Knihovna Národního muzea v Praze, sbírka rukopisů, sign. VIII F, *Chronica Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Bohemiae*, f. 303; Hlaváček, Petr – Foltýn, Dušan: *Jemnice (Třebíč), Zaniklý konvent františkánů u kostela sv. Víta a sv. Modesta*. In: Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 330.

17 | Chládková, Michaela: *Jemnice v době renesanční*. In: Tříška, Jiří (red.): *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 137.

18 | NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2947. V inventáři fondu je listina datována rokem 1529, na listině však datum chybí.

19 | NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2494.

20 | NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2494; MZA Brno, G2 Nová sbírka, inv. č. 174/11. O dohodě se zmiňuje také Sannig, NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kniha 20, Sannig, Bernard: *Chronica de origine et constitutione provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci Reformatorem et eiusdem conventuum* (1678), f. 62. Autorky článku o jemnických vodovodech chybně uvádí, že byla smlouva s bratry uzavřena roku 1544. Novotná, Dana – Staňková, Eva: *Městské vodovody*. In: Tříška, Jiří (red.): *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 596.

poskytnout stravu a ubytování. Listina byla potvrzena králem Ferdinandem v roce 1548.²²¹ Městem vybudovaný vodovod, k jehož stavbě bylo vydáno povolení již roku 1529 Janem z Pernštejna, vedl z haltýřů pod klášterem rourami bývalou Troubskou ulicí do kašny na náměstí.²²²

Z povolení kapituly vyplývá, že se mniši v konventu zdržovali ještě v květnu roku 1546. Sannig uvádí, že byli kolem tohoto roku z města vyhnáni a klášter byl pobořen.²²³ Je ovšem možné, že se ve skutečnosti ve městě udrželi déle, snad ještě do konce padesátých let.²²⁴ Kolem roku 1566, kdy město prosilo o přenechání budov k bohoslužbám, byl klášter již delší dobu prázdný.²²⁵ Ze zachovaných spisů plyne, že rychlému vyřízení převodu bránil nedostatek údajů. Do zjišťování potřebných podkladů byl zapojen moravský podkomoří Jáchym Zoubek ze Zdětína a na Zdounkách. Jeho dopis z roku 1569, zaslaný královské komoře, dává na srozuměnou, že první, co zjišťoval, bylo, kterému řádu klášter náleží a jaké má důchody. Dotazováni byli předně pánové z Lomnice, držitelé jemnického panství, i když Zoubek už předem správně předjímal, že klášter nebude bohatý. V lednu roku 1570 císař Maximilián II. předal opuštěné budovy městu s podmínkou, že zde nebudou trpět kačířské bohoslužby.²²⁶ Císař rovněž zakázal odnášení kostelních klenotů.

Obr. 12 Severní průčelí kostela, pohled ze severu, 2009. Foto: autorka

Obr. 13 Severní průčelí lodi, pohled ze severu, 2009. Foto: autorka

21 | MZA Brno, G2 Nová sbírka, inv. č. 174/13; Horký, J. E.: *Die Stadt Jamnitz in Mähren*. In: Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst 2, 1821, č. 58, s. 230.

22 | SOKA Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, Archiv města Jemnice, inv. č. 9; Vařeka, M.: *Pláček, M.: Středověké dějiny*, s. 102. Povolení Jana z Pernštejna, zástavního pána města, bylo potvrzeno králem. SOKA Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, Archiv města Jemnice, inv. č. 10.

23 | NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kniha 20, Sannig, Bernard: *Chronica de origine et constitutione provinciae Bohemiae Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci Reformatorem et eiusdem conventuum* (1678), f. 62. Dle Sanniga viz Wrbczansky, S.: *Nucleus Minoriticus*, s. 68; Greiderer, V.: *Germania Franciscana*, s. 682; Chaloupka, G.: *Jemnice*, s. 105.

24 | Většina autorů klade odchod bratřů do doby kolem roku 1558 nebo 1560. Jech, František: *Založení a zlatá doba Jemnice*. In: *Založení a zlatá doba Jemnice*. Jemnice 1928, s. 54; Gartner, Jan: *Jemnice za bouřlivého roku 1555*. In: *Od Horácka k Podýjí. Vlastivědný sborník západní Moravy* 6, 1929, s. 142; Sedlák, Jan: *Jemnice*. České Budějovice 1971; Sedlák, Jan: *Jaroměřice nad Rokytnou, státní zámek, město a památky v okolí*. Praha 1972, 54sqq.

25 | NA Praha, fond Moravské spisy české kanceláře a české komory, sign. 872.

26 | MZA Brno, G2 Nová sbírka, inv. č. 170/17a; MZA Brno, G1 Bočkova sbírka, inv. č. 7891b.

Obr. 14 Severní průčelí presbytáře, pohled ze severu, 2009.

Foto: autorka

Obr. 15 Severní průčelí presbytáře, vstupní portál, 2009.

Foto: autorka

Jejich inventář museli měšťané bez odkladu pořídit a zaslat císařskému dvoru. Protestantští majitelé města nesměli jemnickým kvůli držení kostela dělat žádné potíže. Klášterní kostel byl využíván katolickou menšinou, konventní budovy ale nenašly využití a chátraly. Na konci 16. století byly již v žalostném stavu. Jak uvádí Paprocký, opuštěný konvent „w krátkém času skrze nedbálnivost upadnauti musý“.¹²⁷¹

Budovy, zpustošené i následky třicetileté války, byly znovu obydleny až v roce 1673. Trvale se zde usídlili jen dva bratři. Již roku 1676 ale provinciál Bernard Sannig vydal návrh na opuštění místa, se kterým souhlasil i olomoucký biskup.¹²⁸¹ Nové pokusy o obnovu kláštera jsou zaznamenány ještě v letech 1678 až 1694.¹²⁹¹ Z konventu se v této době zachoval poškozený kostel i zčásti obyvatelné klášterní budovy, chystala se však jejich přestavba. Jednání s vrchností ale nedospěla k uspokojivému závěru a k novému obsazení místa nedošlo. Klášterní objekty čekala na počátku 18. století definitivní destrukce. Chrám sv. Víta doznal prakticky jedinou razantnější stavební úpravu v průběhu sedmdesátých let 18. století, kdy byla do jeho chóru vestavěna konvexně – konkávní přepážka a upravena byla část okenních otvorů a vstupů. V zásadě se tak zachoval v autentické podobě, vypovídající mnohé o stavu stavby na konci středověku.¹³⁰¹

Obr. 16 Východní stěna lodi, pohled ze severozápadu, 2009. Foto: autorka

Obr. 17 Jižní stěna lodi, pohled ze severu, 2009. Foto: autorka

27 | Paprocký z Hlohol, B.: *Zrcadlo*, s. 293.

28 | NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2945. Z této doby asi pochází nedatovaný inventář kostela. NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2948.

29 | NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2946.

30 | Podrobný přehled dějiny a stavebního vývoje konventu viz Archiv autorky, Křenková, Zuzana – Říhová, Vladislav: *Jemnice, bývalý klášter františkánů observantů a kostel sv. Víta*. Archivní rešerše, 2012.

Obr. 18 Východní kaple, pohled ze západu, 2009. Foto: autorka

Obr. 19 Konzola na jižní stěně lodi, 2009. Foto: autorka

STAVEBNÍ VÝVOJ A PODOBA KONVENTU V OBDOBÍ STŘEDOVĚKY

Jemnický klášter byl fundován, jak jednoznačně plyne z biskupské listiny, u již existující církevní stavby zasvěcené sv. Vítu.¹³¹ Kapli bohužel neevidují žádné další starší či soudobé prameny. Nevíme o ní tedy víc, než že na kopci stála od „nejdávnějších časů“. Opakovaně bylo zkoumáno, zda byla onou starší kaplí sv. Víta nějaká blíže neznámá církevní stavba, nebo tato architektura zůstala zachována v obvodovém zdivu současného kostela. Její počátky byly kladeny do souvislosti s důlní činností v okolí, nebo s blízkostí vodního pramene, který se později stal předmětem dohod mezi bratry a městem. Vzhledem k poloze staré kaple vůči městu i jejímu zasvěcení sv. Vítu se někteří z badatelů domnívají, že zde mohla stát raně středověká rotunda, obdobná z části dochované rotundě s věží v lokalitě Jemnice – Podolí.¹³² Existenci starší stavby se pokusil potvrdit geofyzikální průzkum, který v roce 1993 proběhl v interiéru stávajícího kostela.¹³³ Měření zachytila mělké krypty či hroby. Zbytky staršího zdiva uspořádaného do kruhu o průměru 11 m výzkum lokalizoval do prostoru lodi. Nejasné výsledky měl potvrdit archeologický průzkum provedený v roce 1995, který ovšem základy sakrální stavby nezachytil.¹³⁴ Naopak následný archeologický výzkum z roku 2005 se k existenci jakéhosi neznámého objektu v prostoru lodi znovu přiklonil, interpretoval jej ale jako pozůstatek starší hrobky, narušené mladšími pohřby.¹³⁵ Nová geofyzikální měření provedená v roce 2012 v lodi chrámu již lokalizovala jen pravděpodobná místa krypt a základ zdi, která vytyčovala z jihu starší, ve zdivu zachovaný chrám.¹³⁶ Nejednoznačné výsledky průzkumů tak jasnou odpověď na klíčovou otázku nepřinesly. Za pravděpodobnější lze však považovat spíše verzi ztožňující starší kapli s konstrukcemi zachovanými v obvodovém zdivu dnešní stavby.

Obr. 20 Severní stěna lodi, pohled z jihu, 2012. Foto: autorka

31 | NA Praha, Františkáni – provinciálát a konventy, Praha (1283–1950), listina inv. č. 29.

32 | Archiv MěÚ Jemnice, Polák, Svatopluk: *Jemnice, okres Třebíč, územní a stavebně-historický rozbor*, prosinec 1982.

33 | Při průzkumu provedeném v roce 1993 byla využita metoda dipólového elektromagnetického profilování. Měření nebyla provedena v celé ploše chrámu. Možné zdivo rotundy s náznakem apsidy bylo při měření méně zřetelné než v severní části lodi lokalizované hrobky. Orientační měření severně od kostela prokázalo rozsáhlé substrukce zdiva v místech demolovaných konventních budov. Archiv MěÚ Jemnice, Hašek, Vladimír: *Archeogeofyzikální prospekce na akci Jemnice – kostel sv. Víta*, 1993.

34 | Dokumentace archeologického průzkumu z roku 1995, vedeného Z. Měřínským, je nedostupná a nálezková zpráva nebyla zpracována. Výzkum odkryl sondou asi tři pohřební horizonty hrobů z konce 18. století, které byly zapuštěné do souvrství stavební sutě.

35 | Holub, Petr – Merta, David: *Bývalý františkánský klášter u kostela sv. Víta v Jemnici*. In: *Archeologické výzkumy na vysočině. Jihlava 2007*, s. 216–228; Holub, Petr – Merta, David: *Das Franziskanerkloster in Jemnitz*. In: *Forum Urbes Medii Aevi VII/1–2. Kláštery ve středověkých městech střední Evropy. Archeologické výzkumy na památkových objektech*. Brno 2013, s. 162–173.

36 | Archiv MěÚ Jemnice, Isolines: *Zpráva o archeogeofyzikální prospekci na akci Jemnice, kostel sv. Víta (okr. Třebíč)*, Brno 2012.

Obr. 21, 22, 23 Nástěnná malba s Korunou Panny Marie, 2012. Foto: autorka

Z kaple či drobného kostelíka, který bratři v roce 1455 převzali, se dodnes dochovalo zřetelně spárami vymezené západní průčelí, dále pak severní obvodová zeď a triumfální oblouk, tvarově pozměněný pozdně barokní úpravou. Starší orientovaný kostelík byl drobnou stavbou s vysokým západním štítem. Obvodové zdivo bylo vyskládáno z plochého pravidelně loženého lomového kamene. Sedlová střecha byla na západě zvalbená. Na východě se opírala do štítu, jehož zbytky zůstaly zachovány v krovu nad současným vítězným obloukem. Z východu se k obdélné lodi připojoval presbytář neznámé podoby, který byl zcela odstraněn přístavbou současného chóru. Byl poněkud užší než současný chór. Na jeho pozůstatky upozorňuje nerovný průběh stěny z východní strany vítězného oblouku. Kostelní loď byla plochostropá, ze západu osvětlená jedním okenním otvorem. Kostelík byl přístupný z jihu, neboť v západní ani severní stěně se po vchodu nezachovaly stopy. K rozvrhu starší stavby náleželo v severní stěně drobné okénko narušené průběhem barokního okna, patrně v exteriéru stavby a odkryté i při průzkumu maleb v interiéru, a také větší zazděný otvor pozorovatelný v exteriéru. Větší otvor byl proveden současně se stěnou, o jeho přesném funkčním využití je možné jen spekulovat. Dřívější názor, že šlo o vstupní otvor spojující pozdější konvent s kruchtou kostela, je třeba spíše odmítnout. Proti hovoří malá světlost otvoru a především skutečnost, že je autentickou součástí staré stavby. Jednoznačně lze říci, že v období pozdně středověké přestavby chrámu již nebyl tento otvor užíván, neboť jej v interiéru kryje výmalba z doby těsně po roce 1500.³⁷ Interiér starého kostelíka byl dekorován nástěnnou malbou. Fragmentárně zachovaná mnohfigurální kompozice v horní partii severní stěny s postavami zachovanými jen v negativních obrysech na červeném podkladu je však

37 | Křenková, Zuzana: *Nově nalezená malba v bývalém kostele františkánů observantů v Jemnici a její slezské východisko*. In: *Památky Vysočiny*, sborník NPÚ ÚOP v Telči 2011, s. 126–139; Křenková, Zuzana: *Die Wandmalerei in der ehemaligen Kirche der Franziskaner-Observanten in Jamnitz und ihr schlesischer Hintergrund*. In: *Quart*, *Quartalnik Institutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego*, 2013, s. 20–35.

Obr. 24 **Náhrobek Půty z Lichtenburku osazený v exteriéru v obvodovém zdivu lodi kostela, 1896**. Moravský zemský archiv v Brně, fond G 50 Kratochvíl Augustýn, Msgr., inv. č. 84.

Obr. 25 **Náhrobek Půty z Lichtenburka, instalace v interiéru kostela, 2014**. Foto: autorka

Obr. 26 Fragment konstrukce štítu nad vítězným obloukem, pohled ze západu, 2010. Foto: autorka

prakticky nedatovatelná. Figury jsou řazeny za sebou, ve skupinách, prakticky v jedné linii. Z figurálních scén lze identifikovat jen několik figur v ženských šatech, námět scén či přesnější časové zařazení není možné spolehlivě určit.³⁸

Kostel byl v prvních fázích působení františkánské komunity v Jemnici využíván nejspíše v původní podobě. Ze severu se k němu postupně přimkly konventní budovy. K jejich charakteru v nejstarším stavebním období se není možné vyjádřit. Je pravděpodobné, že měly alespoň v první fázi formu dřevěného či hrázděného provizoria. Částečně dobudovány byly nejspíše před první provinční kapitulou, která se v Jemnici sešla roku 1462.³⁹

Rozšíření kostela a přístavbu konventních budov je možné spíše než s údajnou destrukcí objektu roku 1468 spojit se zájmem o zvětšení kapacity provizorních staveb. Přestavba se s velkou pravděpodobností udála pod patronací a za finančního příspěví jednoho ze zástavních pánů města Půty z Lichtenburka v poslední čtvrtině 15. století. Rozšíření chrámu je ve zdivu stavby jednoznačně odlišitelné. K původnímu kostelíku bylo přizděno na spáru nové zdivo vyskládané z nepravidelných rozměrnějších kusů lomových kamenů pojených větším množstvím malty. Jednolodní kostelík dostal po přestavbě podobu asymetrického plochostropého dvoulodí v podstatě čtvercového půdorysu. Směrem k východu stavbu rozšířil nový presbytář. Z jihu se k nové lodi připojily ještě tři prostorné niky bočních kaplí, v nároží mezi lodí a presbytářem byla umístěna další obdobná kaple na obdélném půdorysu.

Obr. 27 Fragment konstrukce štítu nad vítězným obloukem, pohled z jihu, 2010. Foto: autorka

³⁸ | K této či následné malířské vrstvě patří zřejmě i mramorování připomínající dekor kolem zmíněného zaniklého okénka v severní stěně.

³⁹ | Knihovna Národního muzea v Praze, sbírka rukopisů, sign. VIII F, *Chronica Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Bohemiae*, f. 119.

Lze vystopovat několik stavebních fází, do nichž byla přestavba kostela rozčleněna. Rozšíření bylo zahájeno demolicí staršího presbytáře, na jehož místě byl vybudován nový širší chór s polygonálním závěrem.¹⁴⁰ Mírně vyosený presbytář, oddělený od severní stěny lodi zřetelnou spárou, byl opatřen čtyřmi jednou odstupněnými opěráky v závěru. Ze severu bylo současně s presbytářem založeno východní křídlo konventu. Jižní průčelí chóru bylo dle plánu z roku 1881 ztuženo dvěma opěráky, z nichž se zachoval jen západní.¹⁴¹ Patrný je ve hmotě na spáru přízděné kaple budované v další z etap pozdně gotické přístavby. Mezi opěrnými pilíři chóru v oboustranně rozevřených špaletách byla pravidelně rozmístěna lomená dvousá okna s kružbami. Po severním oknu závěru, zakresleném ve zmíněném plánu zřejmě chybně, nejsou na fasádě žádné stopy. Z jihu chór osvětlila trojice hrotitých oken. Nejvýchodnější z oken zůstalo zachováno. Střední okenní otvor, který se rýsuje vlevo od současného otvoru, zanikl v pozdně barokní fázi. Západní otvor, po kterém je zachován jen otisk v interiéru chrámu, zmizel už při přístavbě jihovýchodní kaple. Presbytář byl zaklenut prostou valenou, mírně zahrocenou klenbou a třemi poli klášterní klenby v závěru. Zaklenutí, plynule nabíhající k vrcholům gotických okenních špalet, bylo vyzděno, jak je patrné v půdním prostoru, z větších kusů nepravidelně loženého lomového kamene.¹⁴²

Rozšíření kostela pokračovalo výstavbou jižního obvodového zdiva – jihozápadního nároží a jižní zdi s třemi hlubokými nikami bočních kaplí. Lze předpokládat, že jižní obvodová zeď staršího kostelíka byla demolována až ve chvíli, kdy byla tato fáze stavby dovedena do značné výšky. Její polohu na východní stěně lodi vytyčuje mírný ústupek vpravo od vítězného oblouku. Rozšíření stavby k jihu následovala přístavba východní

40 | Sedlák prezentuje poněkud jinou stavební chronologii. Presbytář považuje za počátek stavby z roku 1455, na jeho výstavbu měla navázat loď a později její rozšíření. Této teorii odporuje řada uvedených okolností. O dodatečnosti současného presbytáře, který byl na spáru přistavěn k již existujícímu zdivu svázanému s vítězným obloukem, hovoří mimo jiné i trhliny nalézající se po stranách vítězného oblouku a nad ním při napojení zdiva a klenby. Sedlák, J.: *Jaroměřice*, s. 54; Sedlák, Jaroslav: *Umělecké památky*. In: Nekuda, Vladimír – Janák, Jan – Michna, Pavel (red.): *Vlastivěda Moravská. Moravskobudějovicko – Jemnicko*. Brno 1997, s. 451.

41 | NA Praha, Františkáni – provincialát a konventy, Praha (1283–1950), kart. 172, inv. č. 2950 (plán kostela z roku 1881).

42 | Zaklenutí presbytáře je, jak je patrné z prostoru nad klenbou i z nasazení klenby v chóru, středověké. Za mladší konstrukci považují zaklenutí Sedlák, Sedlák a další autoři. Sedlák, J.: *Jaroměřice*, s. 52; Sedlák, J.: *Umělecké památky*, s. 451. Podle nich také Čehovský. Čehovský, Petr: *Gotické a renesanční památky Jemnice*. In: Tříška, Jiří (red.): *Dějiny Jemnice*. Jemnice 2010, s. 513.

Obr. 28 Hlavní sklepní prostor při kostele, pohled z jihu, 2009. Foto: autorka

obdélné kaple, která, jak bylo uvedeno, využila již stojící opěrný pilíř chóru. Jižní trojice kaplí i východní kaple byly zaklenuty zahrocenými valenými klenbami. Počítalo se jistě i se zaklenutím lodi, které ovšem nebylo nikdy provedeno.¹⁴³ V jižní stěně zůstaly nevyužité profilované žulové náběhy plánované klenby. Takto vystavěná loď byla přístupná lomeným profilovaným portálem v západním průčelí. Vedle vstupu byla osazena masivní žulová kropenka. V západním průčelí byla loď nad vstupem doplněna o lomený okenní otvor. Z jihu byla osvětlena třemi lomenými okny v nikách. Hrotitým okenním otvorem, jehož kamenné profilované ostění je dnes skryto v omítnuté zadržce, byla prolomena i jižní stěna východní kaple. Okna byla dvoosá kružbová. Profil žulového okenního ostění se shodoval s ostěním oken chóru. Původní kružba se zachovala pouze u západního okna. Ostění je ovšem osazeno v líci zdiva průčelí, tedy zcela jistě v druhotné poloze. Fasády chrámu byly ve všech částech opatřeny dodnes fragmentárně dochovanými omítkami, které doplnily lemující omítkové pasparty kolem oken a vstupů. Utažené omítky v šambránách oken měly rytými linkami naznačeno iluzivní kvádrování. Omítkami s dekorativní výmalbou byl doplněn i interiér chrámu. Střecha kostela se po rozšíření opírala o východní štít, který probíhal v úrovni východní stěny kaple, a jehož zbytky zůstaly zachovány v prostoru krovu presbytáře. Zastřešení jižních kaplí bylo řešeno samostatně, jak naznačuje nadezdívka obou štítů současné pultové střechy a také dochovaný fragment korunní římsy jižní lodi přizdění v západním průčelí.

Souběžně s kostelem byl stavebně konstituován klášter. O dispozici jeho budov situovaných severně od kostela lze říci jen málo. Budovy byly ve špatném stavu již na konci 16. století.¹⁴⁴ Zanikly zřejmě brzy po třetím pokusu o osídlení konventu bratry na konci 17. nebo počátkem 18. století. Klášter vzhledem k izolované poloze mimo ohrazené město tvořila nejspíše uzavřená dispozice objektů, seskupených kolem rajského dvora. Tuto situaci snad potvrzuje nejstarší zachovaný plán Jemnice datovaný rokem 1700, který je jediným obrazovým záznamem kláštera. Konvent zachycuje schematicky, lineárním vytyčením plochy jeho areálu.¹⁴⁵ O uspořádání budov proto nemůžeme říci nic bližšího. Pod areálem je zakreslen haltýř a rybníček náležející vodovodnímu systému opakovaně zaznamenanému v písemných pramenech.

Nejllepší představu máme o východním traktu konventu, založeném současně s presbytářem. Křídlo bylo patrové, propojené s chórem v přízemí zachovaným žulovým portálem a v patře lomeným otvorem. Přízemní vstup směřoval do klášterního ambitu, ke kterému se z východu připojoval valeně klenutý prostor, na který snad dále směrem k východu navazovala další místnost či koridor vedoucí k dalšímu sedlovému portálu zcela na východě chóru.¹⁴⁶

Zbytky konventních objektů se zachovaly i v obytných budovách umístěných severně od kostela. Po gotickém vchodu s plochým jetelovým trojlístem, o němž mluví Gartner, již v zástavbě není památkou.¹⁴⁷ V severním průčelí domu čp. 620 však zůstalo zachováno zadržené žulové ostění se segmentovým záklenkem, které lze považovat za stopu starého kláštera.

43 | Eliáš se domnívá, že byla jižní část lodi zaklenuta třemi poli křížové žebrové klenby, které v prostoru dosedaly na dva volné polygonální sloupky. Za pozůstatek jednoho ze sloupů považuje buben, který se dochoval jako postament dřevěného sloupu mladší kruchty. Nevylučuje dále, že stejným způsobem byla zaklenuta i severní část lodi. Zaklenutí kostela v období středověku provedeno nebylo. V prostoru nad klenbami ani v lodi nezůstaly po klenbách, které měly být dle autora v baroku odstraněny, žádné stopy. Absenci klenby dokládá také pozdně gotická výmalba respektující plochý strop. Archiv MěÚ Jemnice, Eliáš, Jan: *Jemnice, kostel sv. Víta, stavebně historický průzkum*, Brno 1989, s. 44sq.

44 | Paprocký z Hlohol, B.: *Zrcadlo*, s. 293.

45 | Plánek publikován viz Novotná, Dana – Staňková, Eva: *Městské vodovody*, s. 595.

46 | Severně od kostelní lodi v prostoru sakristie byl zachycen severozápadní a severovýchodní kout této místnosti. Dokumentována byla úroveň podlahy představovaná maltovým lůžkem, do něhož byly položeny čtvercové terakotové dlaždice. Měla rozměr 4 x 3,2 m a její podlaha byla oproti terénu v hloubce 0,4 m. Síla zdiva stejné struktury jako presbytář byla 0,7 m. 2,5 m od východní zdi prostoru se nacházel relikt kamenné zdi orientované přibližně rovnoběžně se sakristií a navazující na první diagonální operák presbytáře. Holub, P. – Merta, D.: *Das Franziskanerkloster*, s. 162–173.

47 | Gartner, J.: *Klášter*, s. 1.

Obr. 29 Horní haltýř jemnického vodovodu, 2009.

Foto: autorka

Ke konventu v pozdně středověké fázi náležely rovněž podzemní prostory, které se rozkládaly jak pod budovou kláštera, tak v jeho okolí. Dnes přístupný je rozměrný valeně klenutý sklep při závěru chóru. Schodiště, směřující za vstupem k jihozápadu, je klenuto sestupnou gotickou valenou klenbou z lomového kamene mírně hrotitého profilu. Ústí do obdélného valeně klenutého hlavního prostoru, ze kterého vybíhá k jihu chodba s postranními, mělce pod povrchem prolomenými kavernami. Další sklep či krypta byly poblíž studny severně od kostelní lodi.⁴⁸ Součástí klášterního areálu byl i vodní pramen, který byl v roce 1546 sveden k městu. Vodovod sestával ze tří částí. Pod klášterem byla voda jímána do dvou ve svalu zapuštěných cisteren – haltýřů. Horní z nich měl přepad svedený do rybníčku, spodní do potoka pod hrází tohoto rybníčku. Z haltýřů vedlo dřevěné potrubí dnešní Palackého ulicí až k Velké bráně, kde muselo být odvodušněno. Ze vzdušníku vedlo potrubí dále do cisterny pod náměstím.⁴⁹

Klášterní areál byl z větší části dokončen ještě za života bratří z Lichtenburka v závěru 15. století. Na stavbě byly uplatněny spíše tradiční formy bez zjevných inovativních projevů, které známe z jiných observantských realizací. Zaklenutí presbytáře, jednoduše profilované okenní ostění s kružbami s motivy jeptišek i žulové ostění hrotitých portálek lze označit za konzervativní.⁵⁰ Jednoduchý formální aparát a v podstatě utilitární řešení postupně se rozrůstající stavby je možné spojit s omezenými finančními i uměleckými možnostmi donátorů stavby.

V podobě středověkého kostelního interiéru jemnického chrámu hrála zcela zásadní roli nástěnná výmalba. Bohatá dekorace pokrývala prostou stavbu téměř ve všech částech. Ploché trámový strop nad lodí po obvodu uzavřel malovaný červený dekorativní pás, sestavený z kružby rozvitě do stran a zakončené ve spodní části liliemi.⁵¹ Červený nátěr akcentoval triumfální oblouk i vstup do kaple jižně od něj. Získaly jej též nevyužité kamenné náběhy klenby na jižní stěně lodi. Figurální výmalba pokryla také celou plochu severní stěny. Východní polovinu severní stěny zaujalo několik polí ohraničených červenou linkou s dnes nečitelnými figurálními výjevy, které z části překryly popsanou starší malbu.⁵² Západní polovina byla vyhrazena monumentální kompozici s námětem Koruny Panny Marie. Plochu stěny zde pokrývá skupina medailonů s figurálními scénami odkazujícími k růžencovým modlitbám. Komponovány jsou v řadách nad sebou a spolu s dužnatým akantovým dekorem vyplňují plochu rozměrné koruny vznášející se nad postavou Panny Marie s dítětem. Fragmentárně zachovaná malba představuje komplikovaný růžencový obraz. Nesporná ikonografická i vizuální závislost jemnické malby na desce stejného námětu a provedení z konventu františkánů observantů z Vratislavi nutí datovat nástěnný cyklus v Jemnici do období kolem roku 1500, kdy měla vratislavská Koruna Panny Marie zřejmě vzniknout v jedné z městských dílen.⁵³ Rozsáhlý a ikonograficky komplikovaný nástěnný cyklus by tak bylo možné považovat za vyvrcholení pozdně gotické přestavby jemnického konventu.

48 | Wolny, G.: *Kirchliche Topographie*, s. 302; Gartner, J.: *Klášter*, s. 1.

49 | Dřevěné trubky jsou v horním haltýři ještě zachovány, stejně jako vzdušník – bazének, nad nímž byla na kruhovém půdoryse vybudována cihelná stavbička zaklenutá kupolí.

50 | Takto konstituovanou stavbu nelze v žádném ohledu srovnávat, jak to činí Čehovský, s architekturou kláštera františkánů observantů v Olomouci. Srovnání nenabízí ani formální aparát, ani prostorové řešení stavby. Autorem jmenované paralely obou staveb, které v případě popisu oken neodpovídají skutečnosti ani jedné ze staveb, („*podobné tvary okenních špalet bez kružeb, odstupněné pilíře v presbytáři s polygonálním závěrem se sedlovou střechou*“) nabízejí srovnání jemnického chrámu s prakticky jakoukoli gotickou chrámovou stavbou. Autorova úvaha, že stavba jemnického ambitu mohla být ovlivněna ambitem olomouckým, není rovněž opodstatněná. Čehovský, P.: *Gotické*, s. 514.

51 | Architektonickému orámování stropu jsou provedením blízké konsekrační kříže. Rovnoramenné do kruhu vepsané kříže, byly nalezeny pod staršími vrstvami omítek v presbytáři, lodi i v přilehlých kaplích.

52 | Horní linie obsahovala tři, střední dvě a spodní jediné pole. Ze samotných scén jsou patrné pouze zbytky žlutých svatozáří světeckých postav, v některých případech zůstala zachována jen jejich kružidlem vyrytá linie. Na základě těchto pozorovatelných fragmentů je možné určit počet figur světců v jednotlivých scénách, ne však jejich náměty.

53 | Na dataci desky z Vratislavi se na základě stylové analýzy autoři shodují. Datace je vztahována ke svěcení chrámu, které proběhlo roku 1502. Morgenbesser, Michael: *Geschichte der evangelischen Haupt- und Pfarrkirche zu St. Bernardin in Breslau*. Breslau 1838, s. 5.

SUMMARY

MEDIEVAL HISTORY AND CONSTRUCTION DEVELOPMENT OF ST. VITUS' CHURCH IN JEMNICE

The Monastery of Franciscan observant friars was founded in 1455 by the Lords of Lichtenburk. St. Vitus' Church is what remained from the complex of the late medieval convent. It is situated north-west of the historic centre of the town. The church is an orientated structure with an irregular layout, which comprises a nearly rectangular nave and a presbytery with a triliteral closing joined to the nave asymmetrically. The frontage of the church is covered with remains of renders, which in all parts uncover the ashlar of the medieval building. The uncovered constructions give evidence of the building stages during the construction of the church and inform fragmentally about the appearance of the defunct monastery annexes, which formed a small complex of buildings of a Franciscan community. At the end of the Middle Ages a unique water piping system supplying the entire town with water was set up.

The monastery was founded on the site of an already existing church structure of indefinite age dedicated to St. Vitus. It is possible to say that its remains are the constructions preserved in the peripheral masonry walls of the today's structure. Up to the present a western frontage clearly marked by joints has been preserved from a chapel or a little church as well as a northern peripheral masonry wall, a triumphal arch and fragments of mural paintings in the upper part of the northern wall of the nave.

In the first stages of the Franciscan community activities in Jemnice the church was used most probably in the original form. Two buildings of the convent were gradually added from the north. They could have been interim wooden or half-timbered structures at least in the first phase. The church was enlarged by adding annexes of the convent buildings perhaps because of the intention of increasing the capacity of the interim buildings. The process of rebuilding took place under the patronage of one of the town pledgees, Půta of Lichtenburk in the last quarter of 15th century. In a few construction stages, the church received a new choir, the nave was widened and completed with a three southern and one eastern chapels. At the same time, the monastery was built. Not much can be said about the layout of the building situated north of the church. They were already in bad condition at the end of 16th century and perished probably shortly after the third attempt to settle the convent by the brotherhood at the end of 17th or at the beginning of 18th centuries. The wall paintings played a major role in the appearance of the medieval church interior. The cycle of the murals which is ichnographically complicated could be considered to be a climax of the late gothic rebuilding of the convent of Jemnice.

The survey represents one of the options of how to approach splintering and quite often opposing results of humanistic and natural scientific surveys as well as to reconstruct the history and development of a medieval structure based on them. A holistic approach which takes into consideration the relevance of all the information and creates a complex picture of the history of the object may consequently be a starting point for a repeated assessment of conclusions drawn on individual surveys as well as for the restoration of monuments.